

Villastaden vid Humlegården

Tarras Blom

En gammal man går där förbi
och ser med häpnad hur man river.
Han stannar; tyckes ledsen bli,
när bland ruinerna han kliver.

– ”Vad skall ni bygga här, min vän?
Skall här bli nya Villastaden?”
– ”Här skall ej byggas upp igen!
Här röjes blott för Esplanaden!”

Raderna är hämtade ur Strindbergs bekanta dikt Esplanadsystemet från 1883. Dikten syftar på omvälvningarna under 1800-talets slut då malmarnas lantliga bebyggelse blev stenstad och parisinspirerade esplanader såsom Birger Jarlsgatan, Narvavägen och Karlavägen bildade huvudstråk i den nya stadsbilden. Det var den sk Lindhagenska stadsplanen som nu drevs igenom och skapade det moderna Stockholm. En intressant detalj i sammanhanget var tillkomsten av Villastaden norr om Humlegården – på sin tid mycket omtalad – idag föga känd.

Villastaden blev Sveriges första i sin art. Trots att området med tiden förändrats har det alltjämt en påtaglig särprägel och drar ögonen till sig genom sin luftiga och variationsrika stadsbild. Med stadsmuseets inventeringsmaterial som inspirationskälla är det lockande att söka redogöra för bebyggelsens framväxt och fånga något av miljöns forna karaktär utifrån ett urval av de mest typiska byggnaderna och deras invånare.

I den kommunala planeringsfilosofin hade visserligen funnits utrymme för insprängda villastadsdelar, men förverkligandet av denna idé skulle komma att ske på privat initiativ. Det var ett seriöst byggnadsföretag, AB Stockholms Byggnadsförening, som funnit de dåvarande tobaksgårderna norr om Humlegården lämpade för byggnation i större skala. År 1876 började man bebygga området med större villor för åretruntbruk. Villan som permanentbostad, och detta dessutom inom stadens gränser, var något nytt för Stockholm. Sex samtidigt stadsplanlagda kvarter (Eken, Linden, Lönner, Tallen, Granen, Björken) belägna mellan nuvarande Engelbrektsgratan och Sturegatan, skulle – åtminstone till en del – upptagas för detta ändamål och bilda en borgerlig villastad efter kontinentalt mönster. Förslaget hade väckts av en av de ledande männen inom byggnadsföreningens styrelse, bankdirektören Johan Henrik Palme. Eftersom villor ej stipulerats i stadsplanen lät föreningen belägga tomterna med servitut. Vid försäljning infördes förpliktelseerna i köpekontraktet, som sedan intecknades för att få rättslig verkan.

På tal om förebilder hade Berlin, Wien och Köpenhamn villakolonier, som låg nära till hands att studera. Oslo hade redan på 1850-talet fått sin koloni, Homansbyn, vilken man särskilt uppmärksammat i Stockholm. Dessa tidiga exempel hade i sin tur hämtat inspiration från ursprungslandet England.

Bebyggelsen i Villastaden präglades huvudsakligen av en måttfull klassicerande putsarkitektur. Av

arkitekterna må särskilt nämnas bröderna Axel och Hjalmar Kumlien. De uppträdde även som underexploatörer och blev tongivande inom området, såväl beträffande antalet uppförda byggnader som produktionens bredd. De gav bl a upphov till fristående flerfamiljshus där de sökte förena villans och hyreshusets egenskaper. För Stockholms vidkommande för-

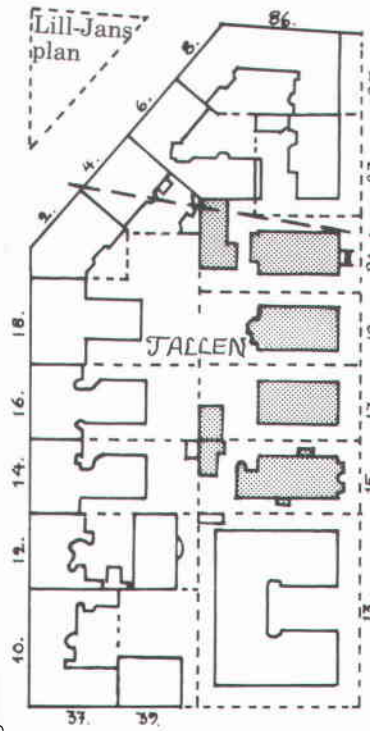
knippas namnet Kumlien kanske främst med Grand Hôtel i sin ursprungliga version och Jernkontoret, bägge signerade av Axel.

Idén om en enhetlig bebyggelse kunde dock ej fullföljas i önskad omfattning. Det visade sig snart att man av olika anledningar ej med bindande verkan kunde förmå köparna att bygga "från gatan indrag-

Villagatan norrut, sedd från nuvarande Karlavägen år 1879, tre år efter Villastadens grundläggning. De fyra närmast liggande fastigheterna, Villagatan 2-8, utgör kvarteret Lindens västsida. I förgrunden Cederschiölds villa, därefter Palmes, Ekmans och Knös villor (den sistnämnda med spetsigt torn). Samtliga är i dag borta med undantag av den Ekmanska, som dock är totalt ombyggd. Träsnitt efter teckning av R Haglund i Jorden Rundt, nr 1, 1879.

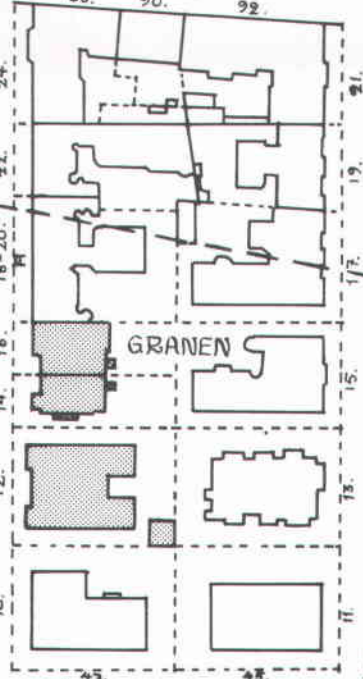

Lill-Jans plan

TALLEN

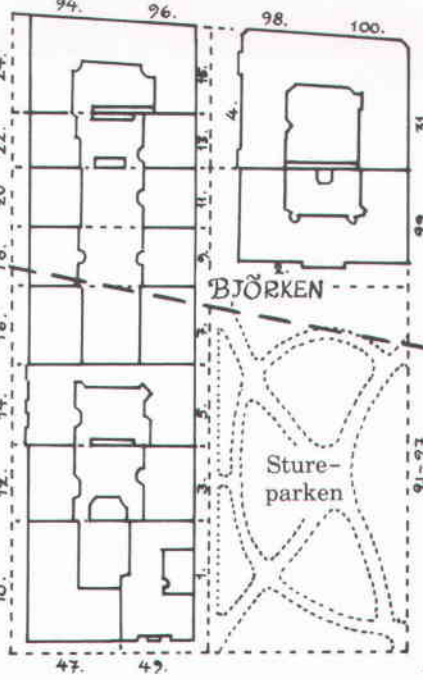
Valhallavägen

GRANEN

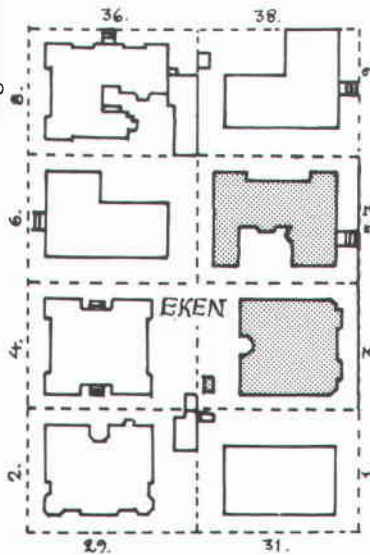
Östermalmsgatan

BJÖRKEN

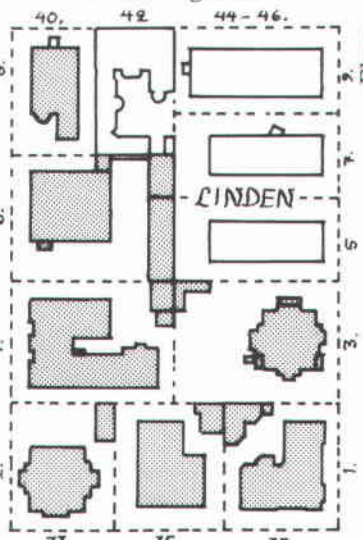
Stureparken

Engelbrektsgatan

EKEN

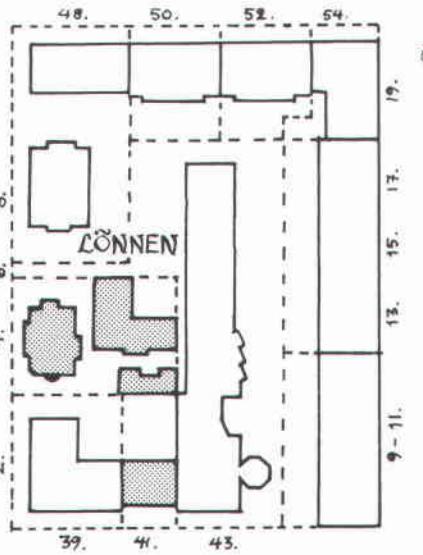
Villa - gatan

LINDEN

Karlavägen

Flora - gatan

LÖNNEN

Sturegatan

(HUMLEGÅRDEN)

na fristående hus i villastil med planterade förgårdar omgivna av prydligt stängsel". Dessutom visade sig föreskrifterna vara tämligen tånjbara. När tvistighet uppstod om tolkning av begreppet "villastil" hade tillkallad arkitektonisk expertis förklarat att "villastil kan vara vad slags stil som helst". I takt med värdestegringen trängde större huskroppar av hyreshustyp in och till slut även sammanbyggda femvåningshus. Frestelsen att bebygga tomterna maximalt medförde även att man på ett tidigt stadium började riva villor.

Ungefär 8 år efter det att den första grundstenen lagts, var området i stort sett utbyggt. Trots det påfallande inslaget av blandbebyggelse uppträdde det då i sin mest renodlade form. Palme kunde sedermera realisera sina idéer i det av honom grundade villasamhället Djursholm, men det är ett annat kapitel.

I det följande presenteras några av de mest karaktäristiska miljöerna, alla befintliga i, eller närmast invid det centralt belägna kvarteret Linden där förändringens vindar ej blåst så hårt.

Villagatan 2

Denna trevåningsvilla, som idag rymmer Polska kulturinstitutet, uppfördes för major Claes Adelsköld och stod färdig 1889. På platsen hade redan tidigare funnits en villa, den Cederschiöldska i nygotisk stil, som bara hann bli drygt tio år gammal innan den revs på grund av bristfällig grundläggning.

Villastadens bebyggelse i dag. Den streckade linjen i kartans övre del anger läget för Ladugårdslands Tullgata, som lades igen på 1870-talet. Byggnadsförningens markinnehav omfattade ej området norr därom, ej heller den fd fattigkyrkogården som sedermera skulle bli Stureparken. De fastigheter som behandlas i framställningen har gråtonande huskroppar.

Adelsköld var en känd järnvägsbyggare, som hade projekterat och anlagt flera hundra mil järnvägar i Sverige. Han var dessutom kulturellt och samhällspolitiskt engagerad. Allt beskrivs i ett roande memoarverk: "Ur mitt dagsverks- och pro diversekonto".

På kontinenten hade under 1800-talet utbildats en populär villatyp, som hade sina rötter i antiken och renässansen. Rummen var symmetriskt grupperade kring ett centralrum – på romerskt vis kallat "atrium" – ovanifrån belyst av en lanternin. Adelsköld, som hämtat inspiration från sina resor på klassisk mark, följde detta mönster och lät efter egna skisser arkitekten Wilhelm Klemming utföra ritningarna.

Fasaderna är putsade med undantag av mellanvåningen som är klädd med röda cementplattor. Den yttre taklisten är gjuten i gips. I loggian mot Karlavägen förekommer ett par polerade granitkolonner med kapitäl av brons. Interiören kännetecknades av praktfulla stuck-, snickeri- och måleriarbeten, de sistnämnda av dekorationsmålaren Carl Grabow.

Adelsköld hade även innehaft Steninge slott i Uppland och Nohaga herrgård utanför Alingsås. Den senare utgjordes av en elegant nyrenässansvilla som han låtit uppföra på 1870-talet efter ritningar

av arkitekten Adrian Petersson. Byggherren var konsekvent i sin smak, ty Villagatan 2 och Nolhaga är mycket likartade varianter på samma tema.

I samband med att villan omkring 1909 förvärvades av Grängesbergsbolagets ledare Erik Frisell företogs invändiga förändringar av arkitekten Ferdinand Boberg: Ljsgården sattes igen och de rika inredningarna slätades ut till förmån för en sober jugendstil.

Polska staten, som har ambassad i grannvillan Karlavägen 35, förvärvade fastigheten 1973. Innan kulturinstitutet flyttade in revs ett litet gårdshus av sten, som faktiskt var samtida med den Cederschiöldska villan, och ersattes av en envånings film- och föreläsningssal. Huvudbyggnaden genomgick en pietetsfull renovering. Därvid upptäcktes att de praktfulla stucktaken från Adelskölds tid fanns i behåll under de nuvarande innertaken. Hittills har originaltak tagits fram i två mindre hörnrum inom huvudvåningen 1 trappa upp.

Villagatan 4

Byggherre var den göteborgsbördige industrimanen och donatorn, konsul Oscar Ekman, vilken även uppfört Villagatan 6. Fastigheten är sedan 1904, då den förvärvades av kapten Oscar Wallenberg, känd

som den "Wallenbergska". Arkitekt till byggnaden, som stod färdig 1888, var Hjalmar Kumlien. Det stora hyreshuset var ett tidigt bidrag till Villastadens förgrovnig. De rikt utformade fasaderna i blandad puts- och tegelteknik, inspirerade av tysk renässans, är ett gott prov på 1880-talsarkitekturens praktkänsla.

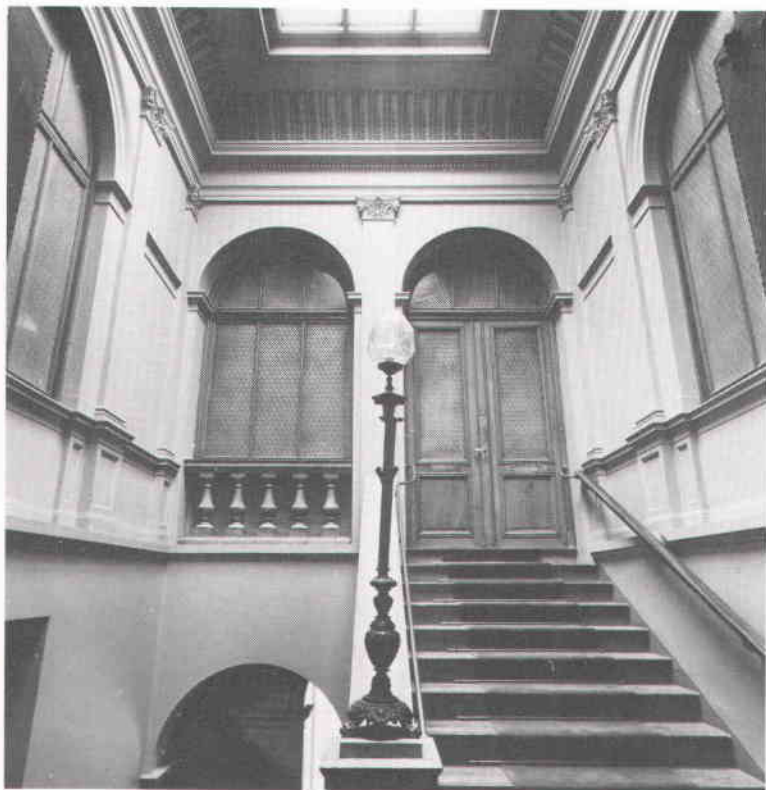
Även på denna plats fanns en kortlivad föregångare, nämligen grundaren J H Palmes egen villa, som han sålde inför avflyttningen till Djursholm. Upphovsman till den år 1877 byggda och år 1887 rivna villan var slottsarkitekten professor Ernst Jacobson.

Villagatan 3

Arkitekterna Kumlien hade svarat för ritningarna till detta Villastadens första hyreshus (färdigt 1879), som Axel Kumlien låtit uppföra på spekulation. Tomten sluttar, varför entrén i själva verket ligger i källarvåningen, som är framdragen mot gatan. Bottenvåningen ligger alltså en trappa upp. Det monumentala trapphuset får dagerljus via en lanternin.

År 1880 köptes huset av Lars Johan Hiertas dotter Anna Retzius, som 1899 avlöstes av kanslirådet Hjalmar Rettig, i vars släkt fastigheten var tills den år 1962 donerades till Vitterhetsakademien. Den

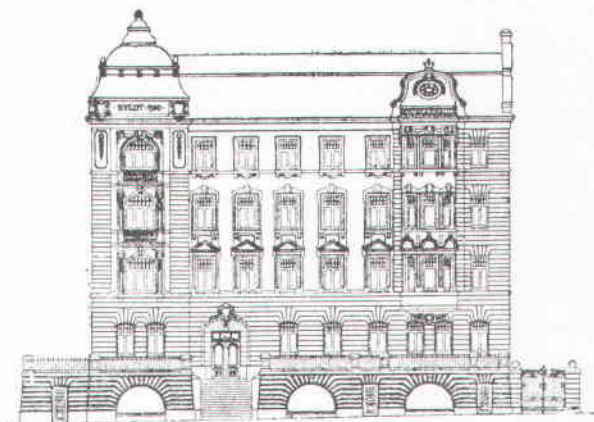
Villagatan 3. Från taklanterninen sprids ett behagligt dagerljus till trapphuset. Foto 1977.

Rettigska lägenheten på 15 rum disponeras nu av akademien, som medverkat till att huset förklarats som byggnadsminne. Även ett ursprungligt avträde i snickarglädjestil på gården är skyddat.

Villagatan 5-7

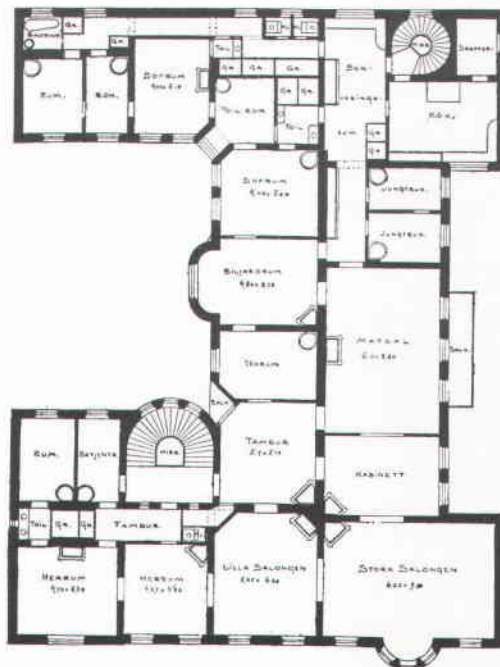
Hur köpekontraktets bestämmelser om "fristående byggnad i villastil" kunde hårddragas ger denna väldiga hyresfastighet en uppfattning om. Den stod färdig 1901 och hade ritats av arkitekterna Dorph & Höög. På platsen fanns tidigare en dubbelvilla, som hann bli 20 år gammal.

Det jugendinspirerade nybygget var knappast någon vanlig hyreskasern. En samtida tidningsnotis berättar att det i bottenvåningen fanns en bostad om

Ur Svenska Dagbladet 11 mars 1900.

Villagatan 5-7. Planritning till 17-rumslägenhet. Svenska Dagbladet 23 oktober 1900.

10 rum, ett par dubletter och en portvaktslägenhet. De ovanföriggande våningarna innehöll vardera en lägenhet om 17 rum för en årshyra av ungefär 9 000 kronor (1901). Vidare sägs att "under terrassen inredas tre stora butikslokaler, dock ej af sådan beskaffenhet att de komma att störa den aristokratiska prägelns öfver palatset". Bland mera namnkunniga lägenhetsinnehavare märks Josef Sachs, NK's skapare, som även ägde huset under en längre tid. Våringsplanerna är numera ändrade. Nuvarande ägaren, Sveriges läkarförbund, har sina lokaler i fastigheten.

Villagatan 6

Ursprungligen uppfördes denna villa 1879 som privatbostad för konsul Oscar Ekman efter ritningar av arkitekt Ernst Jacobsson. Bland ägarna efter Ekman märks namn som Krook, Brodin och Ljunglöf. Det var konsul Erik Brodin (Gävle varv och porslinsfabrik), som vid sitt förvärf 1917 lät arkitekt Ivar Tengbom totalt omgestalta villan. De rusticerade putsytorna slätades ut. Entrén mitt på huvudfasaden flyttades till ena sidan. Härvid tillkom även en delvis ny plan samt nya inredningar, bl a med muralmålningar av Filip Månsson och paneler av ädelträ. I husets mitt finns en balustradomgärdad ljusgård med taklanternin. Byggnaden används sedan flera decennier som kontor. Nuvarande ägare är Johnsonkoncernen.

Villagatan 6. Inredningar av nationalromantisk prägel 2 trappor upp i det Brodinska hemmet. Bilden, som är tagen 1935, visar spiselrummet och till vänster därom biljardsalen. Spisen som är av blankpolerad brun kalksten, står mot en boiserad vägg i mörk ek. Det putsade delvis välvda taket är dekorerat av Filip Månsson.

Villagatan 8 – Östermalmsgatan 40

Stockholms stads byggnadschef Carl Johan Knös lät här år 1878 uppföra en tornprydd hörnvilla, sedermera ägd av grosshandlare Percy F Luck. Byggnaden revs omkring 1903 till förmån för den nuvarande jugendvillan, vars byggherre var fabrikör Johan Bern från Sundsvall. Det är naturligt att just arkitekten Gustaf Hermansson fick uppdraget eftersom

Ur Dagens Nyheter 18 februari 1906.

denne varit verksam i Berns hemstad och där uppfört ett flertal hus. För stockholmare är han kanske mest känd som skaparen av Oscars och Sofia kyrkor.

Villan stod klar 1905 och kostade enligt en samtida notis 120 000 kronor. Många känner villan som den Öhrnska, efter en senare ägare, konsul G O Öhrn. Sedan 1940-talet används den som kontor. Nuvarande ägare är Sveriges läkarförbund, som här hyser redaktionen för Läkartidningen. Mycket av ursprungliga inredningar finns i behåll såsom kachelugnar, paneler och stucktak.

Villagatan 15, 17, 19 och 21

De fyra fristående husen var ursprungligen så gott som identiska med varandra, vilket man svårligen kan föreställa sig idag. Endast smärre olikheter i fasadarkitekturen skilde dem åt. De byggdes 1880 som trevånings hyreshus med en lägenhet per plan. För ritningarna svarade Axel och Hjalmar Kumlien, som tillsammans med några kompanjoner förvärvat tomtmarken av AB Stockholms Byggnadsförening och uppfört husen på spekulat.

Nr 15

Förste innehavaren var kamrer Wilhelm Lilliesköld, som hade ingått i den Kumlienska exploateringsgruppen. Vid en ombyggnad 1907 förändrades fasaden mot Villagatan i jugendstil och erhöll två framspringande burspråk med mellanliggande balkonger. Innehavare var nu, och några decennier framöver industrimannen B A Hjort, som stod bakom tillverkningen av de världsberömda Bahco-verktygen och Primus-spritköken. Under Hjorts tid fungerade huset närmast som privatbostad för ägarfamiljen.

Fastigheten förvärvades i slutet av 1930-talet av Engelbrekts församling, som lät bygga på huset till nuvarande fyra våningars höjd. Samtidigt skedde en utslätning av putsfasaderna. Det upptogs nu till större delen av lokaler för scoutverksamhet, leksskola etc i kyrkans regi.

Nr 17

Byggherre var Hjalmar Kumlien, som genast sålde huset. Det erhöll sin nuvarande höjd, dvs fyra fulla våningar och inredd vind, vid en ombyggnad 1906.

Omkring 1935 flyttade Sovjetunionens beskickning in i huset sedan det byggts om för sitt nya syfte. Samtidigt "hyvlades" fasaderna. Till en början hyrde man huset, som rymde både kansli- och personalbostäder. Beskickningschef var vid denna tid och en bit in på 1940-talet den berömda Alexandra Kol-

lontaj, adlig generalsdotter som deltagit i revolutionen och sedermera blivit det första kvinnliga sändebudet i Europa.

I början av 1970-talet flyttade beskickningen till sitt nya hus i Marieberg. Villagatan 17 överläts till Nordkoreanska republiken, som alltså har sin ambassad här.

Nr 19

Byggnaden, som uppförts för Axel Kumliens räkning, såldes strax efter färdigställandet. Av de fyra husen är detta det minst förändrade med i stort sett ursprunglig lägenhetsindelning och fasadarkitektur.

Åren 1907–21 hyrde politikern, sedermera utrikesministern Erik Palmstierna och hans familj en av lägenheterna. Sonen, fil dr Carl Fredrik Palmstierna, sedermera Gustav VI Adolfs handsekreterare, har beskrivit barndomsmiljön dels i egna minnen "Stormig idyll", dels i en biografi över systemen Margareta de Seynes "Lågande längtan bara":

Omgivningen bjöd på många figurer, som tedde sig pittoreska sedda ur barnaögats perspektiv: På nedre botten i huset levde änkefru Olivia Fahnehjelm, som var brorsdotter till konung Carl Johans beryktade justitiekansler K U Nerman. Hon var en amper dam, som troget satt vid sin skvallerspegel "motionerande sig på vissa bestämda gator, och då det var kallt ute promenerade upp och ned i sina stora rum". Med hennes båda jungfrur låg barnen Palmstierna ofta i fejd, inte minst när de om vintrarna envisades att bygga snöfästningar ovanpå fru Fahnehjelm's lövkojerabatt i trädgården. Två trappor upp residerade det ärevärdigt silverhåriga justitierådet Lilienberg med sin bleka maka, och var kväll på slaget tio kom justitierådets kängor med en duns på golvet.

År 1971 tillföll fastigheten Tekniska högskolan i donation av framlidne bergsvetenskapsmannen professor Gunnar Wallquist. Enligt villkoren skall dessutom den av donatorn disponerade lägenheten an-

vändas för högskolans representation, särskilt vid mottagning av utländska besökare och som bostad för dem.

Nr 21

Huset uppfördes för kamrer Ludvig Tibell, ytterligare en medlem i den Kumlienska exploateringsgruppen. Han sålde fastigheten något år efter det att byggnadsarbetena slutförts.

År 1918 lät dåvarande ägaren, friherre Johan Mannerheim, omgestalta huset till enfamiljsvilla efter ritningar av arkitekten Isak Gustaf Clason. Exteriören behölls i stort sett oförändrad bortsett från att vinden inreddes och försågs med takkupor. Invändigt skedde desto mer varom ritningarna lämnar god information: På bottenvåningen fanns en stor hall med öppen spis, matrum, kök och två stycken ettor för portvakt och tjänare. En trappa upp låg fruns rum, herrns rum, salong, matsal, linnerum och

Från höger till vänster Villagatan 21, 19 och 17 (delvis skymd).

serveringsrum; två trappor upp barnkammare, sängkammare, domestikrum och diverse toilettutrymmen; tre trappor upp slutligen förekom bl a två gäst- rum och tre domestikrum. Ett befintligt stall på tomtens inre byggdes till och rymde nu tre boxar, en spilta, plats för en bil, en kärra och en viktoriavagn. Familjefadern sägs varje morgon ha ridit ut tillsammans med sin kavalkad av döttrar, som bar mer eller mindre finsk-mytologiskt klingande namn. Han var bror till generalen, sedermera marskalken av Finland, som en och annan gång skall ha skymtat på korta visiter.

Johan Mannerheim avflyttade redan 1923 för att bosätta sig vid sitt bruk Kramfors i Ångermanland. Till Villagatan flyttade nu för en kortare tid prins Carl med familj, som dessförinnan bott i Byströmska villan på Djurgården.

Sedan 1938 ägs fastigheten av Sankta Ingrid's stiftelse. Huset fungerar som kloster för ett mindre antal dominikansystrar, som dels bedriver undervisnings- och rumsuthyrningsverksamhet, dels är verkamma inom katolska församlingen. Åtskilligt av den fasta inredningen från den Mannerheimska epoken finns i behåll såsom stuckaturer, boaseringar och öppna spisar. På sina håll ingår släktvapnet som ett inslag i dekoren.

Villagatan 14 och 16

Vi står här framför en sk dubbelvilla. Den enhetligt utformade huskroppen är medelst brandmur indelad i två halvor, som står på var sin tomt – det rör sig ma o om två fastigheter. Byggherre var konsul A G Beer, som låtit bröderna Kumlien göra upp ritningarna.

Varje hushalva hade ursprungligen cirka 9 rum fördelade på två våningar ovan jord. I den fönsterförsedda källaren, eller souterrainvåningen, fanns kök, tvättstuga och några tjänarrum. De båda halvorna har sedermera på olika sätt styckats upp i lägenhe-

ter och erhållit vindsinredning och takkupor. Norra halvan, Villagatan 16, har dessutom år 1932 förlängts fram mot brandgaveln till det stora hyreshuset i norr varför villan ej längre kan sägas vara fristående. Ombyggnaden utfördes för direktör Gustaf Urban vars ättlingar alltjämt besitter fastigheten.

Till miljön förknippas emellertid främst Lotten von Kraemers namn, landshövdingedottern, författarinnan, donatorn, som 1879 förvärvade södra villahalvan, Villagatan 14, där hon kom att bo till sin död 1912. ”På äldre dagar utvecklade hon sig till ett original, sparsam till det yttersta och isolerad från umgänge utan annat sällskap än en gammal trotjänarinna.”

I ”Vägen till Villagatan” berättar författarinnan Elsa Björkman Goldschmidt om den Kraemerska interiören såsom präglad av torftigt möblemang, osnygghet och förfall. Den nedre våningen brukade hyras ut, men som gamla Thilda inte orkat med att hålla den i ordning råkade den i förfall och det sades att råttorna ibland gjorde sin påhälsning där. Spekulanterna blev allt enklare och slutligen infann sig traktens lätta garde bland hyresgästerna utan värdinnans vetskap. Det inträffade hade till följd att sedlighetspolisen gjorde sina besök.

Fröken von Kraemer hade ett varmt hjärta och en sann idealistisk känsla. Hon behärskade båda rollerna – trasgumma och mecenat. Hon bidrog till finansieringen av den första internationella kvinnoröstkongressen i Stockholm 1911. Som tack härför defilerade samtliga kongressdeltagare i landäer förbi hennes altan där den gamla pionjären i krinolin och med parasoll tog emot hyllningarna.

Testamentariskt förordnades att hennes förmögenhet skulle gå till stiftandet av en litterär akademi, Samfundet De Nio, som skulle ha till uppgift att främja den svenskspråkiga litteraturen genom författarebelöningar. I fastigheten, som även ingick i donationen, har bl a samfundet sina lokaler och dess sekreterare sin bostad. Bland innehavarna av sistnämnda befattning märks Marika Stiernstedt, som utnämndes 1936 och avlöstes 1956 av nyligen bortgångna Elsa Björkman Goldschmidt.

Villagatan 12

Byggherre och upphovsman till det år 1882 uppförda trevåningshuset var arkitekten Carl Olsson. Med sin måttfulla volym och disciplinerade putsarkitektur är det ett gott exempel på ett i miljön väl inpassat hyreshus.

Byggnaden var intill slutet av 1970-talet praktiskt taget oförändrad. En av orsakerna till dess jungfruliga skick var att den i omkring 80 år innehåfts av en och samma släkt, vars ägarperiod inledes 1895 i och med grosshandlare Nils Johan Lindbergs förvärv. Under denna epok fanns på varje plan två stora lägenheter, som omgav det medelst taklan-

Villagatan 12. Från fröken Ada Lindbergs hem 1975. Den vid fotograferingstillfället ovanligt välbevarade interiören ger en god uppfattning om hur en högborgerlig bostadslägenhet kunde gestalta sig i slutet av 1800-talet.

ternin upplysta trapphuset. Portvaktslägenheten bestod av ett litet rum invid farstun och ett kök i källarplanet, vilka var förbundna med en liten spiraltrappa. Från köket kunde man genom en särskild inspektionslucka ha kontroll över dem som passerade uppe i farstun. Byggnaden saknade centralvärme, varför de många kakelugnarna kom till flitig användning. I trapphuset fanns to m den gamla gasbelysningen i behåll vid sidan om den sedermera installerade elektriska. Den gamla ägarlägenheten på 8 rum och kök en trappa upp var så gott som intakt med välbevarade brunådrade snickerier och rikt utstyrda kakelugnar. Fröken Ada Lindberg hade som barn kommit till denna lägenhet i samband med faderns förvärv av huset och bodde här under större delen av sin nittioåriga levnad.

I samband med fastighetens försäljning utnyttjade Stockholms kommun sin förköpsrätt för att åren 1979–80 bygga om huset till barndaghem. Planer och inredningar förändrades mer eller mindre och anpassades för sitt nya syfte, dessutom installerades hiss. Exteriören och stora trapphuset är dock intakt. Slutligen revs det för miljöns bevarande så viktiga gårdshuset, till synes helt i onödan, eftersom det ersattes av ett nytt.

Floragatan 3

Den kanske mest bekanta villan i området uppfördes för professor Carl Curman och hans hustru Calla år 1880. Byggherren, som själv utformat huset, fick hjälp med ritandet av Fritz Eckert, sedermera hovstallets arkitekt.

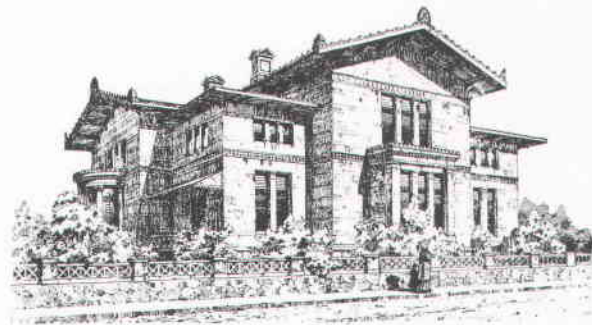
Curman, som var läkare och professor i plastisk anatomi vid Konstakademien, gjorde sig även känd

som initiativtagare till Sturebadet och Malmtorgsbadet. Med ägarparets konstnärliga och litterära intressen blev villan något av det kulturella sällskapslivets centrum i huvudstaden.

Det var egentligen Callas fader, industrimannen Carl Frantz Lundström, som givit paret möjligheter att bygga. Lundström hade, med den av brodern uppfunna säkerhetständstickan som utgångspunkt, skapat landets första tändsticksfabrik i Jönköping. Han bosatte sig sedermera själv i grannvillan Floragatan 1.

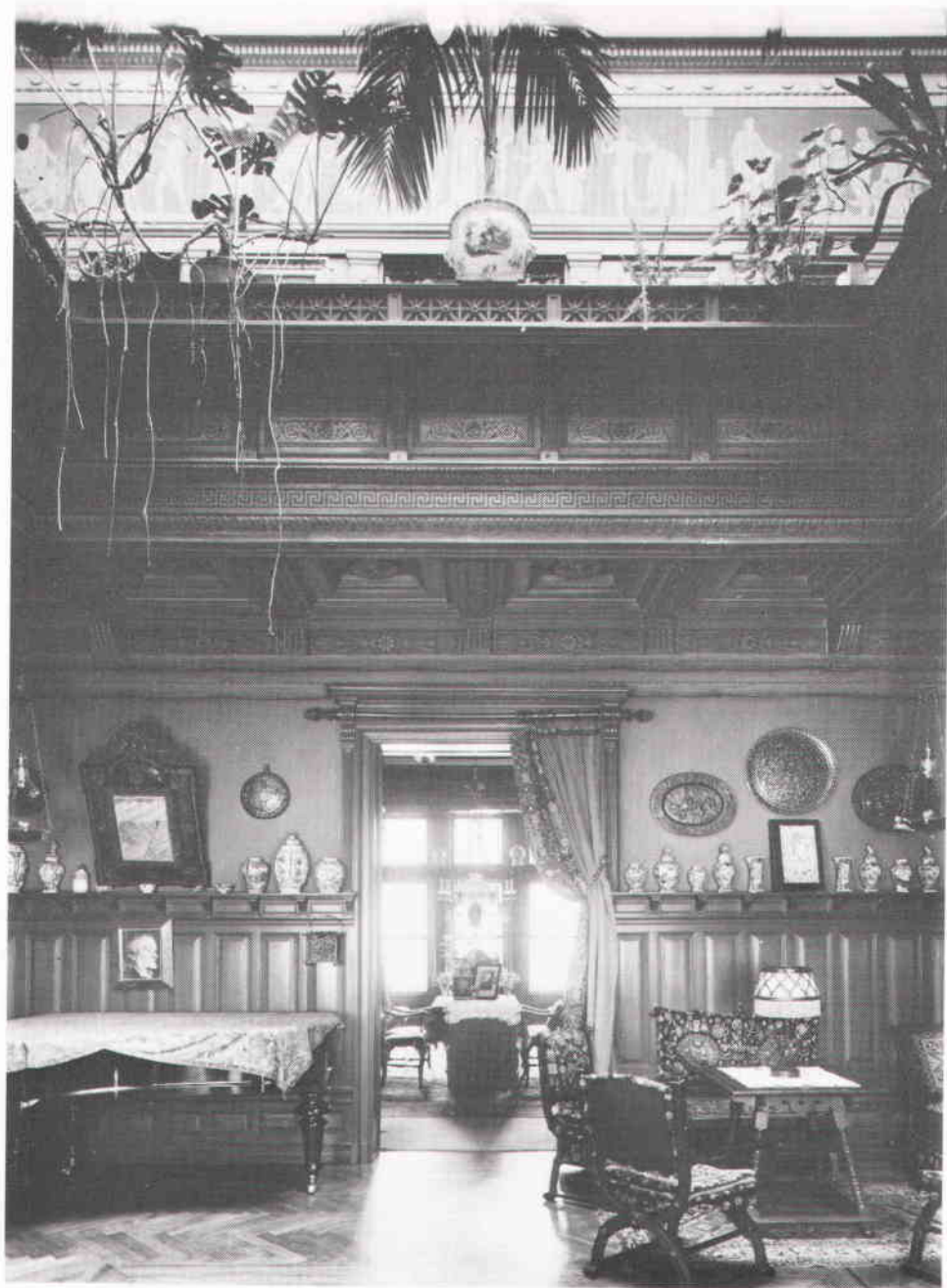
Den Curmanska villan är av samma typ som den Adelsköldska, dvs med ett centralt ovanifrån belyst atrium, men den har en mer renodlad arkitektur och en bättre bevarad ursprunglig interiör. Alltjämt sprids en behaglig dager över centralrummet. På dess väggar i övervåningen har artisten Wetterstrand utfört en grekiskinspirerad målningssvit benämnd "En dag i Hellas". Dagsljuset förmedlas to m ända ned i källarvåningen via glaskuber i bottenvå-

Ur planschverket Moderna svenska villor 1887.

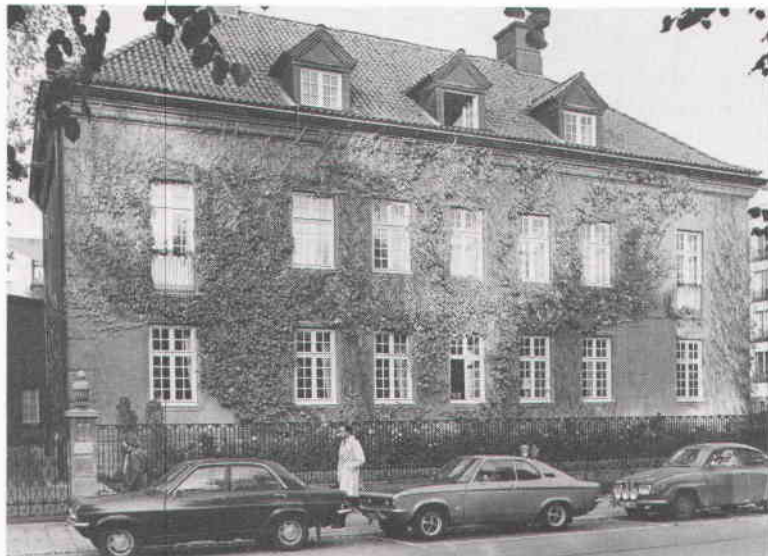

ningens golv. Här nere fanns ursprungligen kök och ekonomitrymmen.

Ursprungligheten förstärks av en uppvuxen och med springvatten försedd trädgård som bl a hyser valnötsträd. Den pietetsfullt bevarade fastigheten ägs numera av Johnsonkoncernen som använder byggnaden för kontorsändamål.

Floragatan 3. Atriet i den Curmanska villan 1935. År 1943 övertäcktes kassetterna av ett plant tak och borttogs vägghälsan. I övrigt är det fint detaljarbetade rummet oförändrat.

Floragatan 1–Karlavägen 37

Stommen till denna hörnbyggnad är betydligt äldre än skalet låter påskina. Ursprungsvillan uppfördes nämligen 1876 för löjtnant Albert Uggle efter ritningar av arkitekten E V Langlet, som gav putsfasaderna en lätt renässanstouche. Näste ägare, Carl Frantz Lundström, lät vid sitt förvärv 1885 Fritz Eckert förändra byggnaden radikalt. Den förlängdes, fick ett gallerverkskrönt tornparti och en rätt överlastad putsdekor.

Den Lundströmska epoken avslutades med familjen Hasselrot, som år 1917 avyttrade fastigheten till industrimannen, generalkonsul Axel Axelsson Johnson, ledare för Rederi AB Nordstjernen, Avesta järnverk m m. Byggnaden genomgick åter en kraftig förändring. Den av Ivar Tengbom utförda ombyggnaden var klar omkring 1920. Byggnaden erhöll härvid sitt nuvarande engelskinspirerade utseende med slätputsade fasader, någon enstaka profilerad list eller hörnkedja och tämligen branta tegeltak med små takkupor. Den gamla stallbyggnaden på gården finns kvar men är förvandlad till bostad. Fastigheten innehåller av Johnson-koncernen och huvudbyggnaden används som kontor.

Karlavägen 35

Ytterligare en slätputsad villa i Ivar Tengboms omisskännliga stil. Den hade uppförts för vice häradshövding Walther Philipson 1916 och förvärdades 1935 av polska staten för att inrättas till beskickningsbyggnad. På platsen fanns ursprungligen en villa från 1876, en av de äldsta i området, som ritats av arkitekt Gustaf Sjöberg på uppdrag av arméofficern och fyrbyggaren Nils Gustaf von Heidenstam. Byggherrens son var författaren Verner von Heidenstam.

Floragatan 4

Samtidigt som Carl Frantz Lundström köpte tomten Floragatan 3 för dottern och svärsonen Carl Curman passade han på att köpa den mitt över gatan belägna tomten Floragatan 4. Här fanns inga begränsningar i byggnadsrätten. Han belade den därför med servitut som innebar att endast mindre hus i villastil fick uppföras och sålde tomten vidare. Han ville nämligen ej riskera att på den platsen få ett stort och skymmande hyreshus.

Köpare var byggmästare J P Schonberg som år 1881 inte bara uppförde en villa utan även ett bakom denna, på tomtens inre, väl dolt hyreshus. Den förstnämnda var två våningar hög och försedd med två sjourumslägenheter, det sistnämnda tre våningar högt och försett med ett antal tre- och fyrrumslägenheter. Dessutom byggdes ett uthus med stall och vagnbod. Arkitekten är okänd till de tre husen, som alltjämt finns i behåll i mer eller mindre oförändrat skick.

Schonberg hade bebyggt tomten på spekulation och fann snart en köpare i grosshandlare J A Nyrén, som bosatte sig i tvåfamiljsvillan. Dennes svärson, grosshandlare Nils Holmström, lät i samband med sin inflyttning omkring 1917 arkitektfirman Östlihn & Stark omgestalta huset till enfamiljsvilla. Dels byggde man på en våning, dels slätades de ornerade putsfasaderna ut och gavs ett i våra ögon tämligen asketiskt utseende.

Redan 1921 avyttrades egendomen till civilingenjören och affärsmannen Herman Rasch. Efter att i närmare två decennier ha varit verksam inom handel och industri i Ryssland, bl a som pappersbruksdirektör, inrättade han sig nu i villan på Floragatan. Han hade flera strängar på sin lyra och gjorde sig bemärkt som konstsamlare, filmproducent och tävlingsryttare. I översta våningen inreddes ett tavelgalleri för den förnämliga samlingen utländska mästare, vari ingick verk av Rembrandt, Velasquez och

Goya. Här inrättades även ett apparatrum för filmvisning. Vägled av sin entusiasm för sport, spel och historiska hjältedater finansierade Rasch några av de största projekten inom den unga svenska filmen. Åren 1923–26 producerade han "Karl XII" med Gösta Ekman i huvudrollen och "Fänrik Ståls sägner", bägge i regi av John W Brunius.

Några år efter den Raschska epoken kontoriserades villan 1950. Genom en ren tillfällighet skulle den åter komma att spela en roll inom svensk film när administrationen för Sandrews film- och teaterbolag tog huset i besittning omkring 1970. Till yttermera visso har det av regissören Ingmar Bergman grundade filmbolaget Cinematograph sina lokaler i hyreshuset bakom villan.

Karlavägen 41

Vägg i vägg med stora nybyggen, varav det ena är Park hotell, drar det nätta huset ögonen till sig där

det reser sig med sin fritrappa och planterade förgård bakom ett sirligt gjutjärnsstaket. Huset ligger med bäge gavlarna i tomtlinjen och blev därför endast kort tid efter färdigställandet inklämt av stora framskjutande hus, numera rivna, vars tomter ej var belagda med servitutsbestämmelser om villabebyggelse.

Huset var ursprungligen endast två våningar högt men har i dag tre fulla våningar, indragen takvåning och inredd vind. Det byggdes 1876 för överingenjören och direktören vid Bergsunds mekaniska verkstad Edvard Ollman efter ritningar av arkitekturprofessorn Claes A Grundström. I samband med de angränsande fyra- och femvåningshusens tillkomst på 1880-talet lät Ollman bygga på en våning för att, som man kan förmoda, söka lindra de estetiska skadeverkningarna. Fasaden kröntes av en balustrad, vilken numera fungerar som räcke för bakomvarande altan.

Även följande ägare, bruksdisponenten Knut Mi-

chaelson, lät utföra vissa förändringar, såsom tillbyggnad av husets baksida. I Michaelson förenades så till synes oförenliga egenskaper som bruksägarens och teatermannens. Åren 1863–1903 drev han framgångsrikt det ärvda Skebo bruk i Uppland, vilket försålde sistnämnda år, varefter han flyttade till Stockholm och slog sig ned i Karlavägen 41. Hans egentliga livsintresse var teatern, vilket bl.a. yttrade sig i ett livligt dramatiskt författarskap. Kombinationen litterär bildning, administrativ vana och regibegåvning gjorde honom väl lämpad att 1907 bli Dramatiska teaterns första chef i det nybyggda teaterhuset vid Nybroplan. En bidragande orsak var också hans fördelaktiga ekonomiska ställning som gav honom möjlighet att representera på ett angenämt sätt.

Fastigheten förvärvades omkring 1916 av generalkonsul Olof Söderberg, chef för det gamla järngrossisthandelsföretaget Söderberg & Haak. Den nye ägaren byggde på huset med en indragen våning under Ivar Tengboms ledning, varefter det i det närmaste erhöill sitt nuvarande utseende.

I slutet av 1960-talet skedde den stora omvälvningen: Huset var rivningshotat men räddades i samband med ägarbyte. Interiören moderniserades med bibehållande av viss äldre inredning och inrättades huvudsakligen till kontor. De omgivande grannhusen skattade dock åt förgängelsen och ersattes, som antytts. Glädjande nog drog man in de nya husens fasader från gatan med hänsyn till det lilla huset, som nu kom bättre till sin rätt. För en tid blottades således gavlarna till 41:an. Likt årsringar på ett träd kunde man avläsa hur huset byggts på i olika etapper. Särskilt väl framträdde den tvåvåninga urcellen med sina putsornerade gavlar, som skvallrade om att huset en gång avsetts att vara fristående.